

آموزش اسم مشتق و اسم مرکب

به فراگیرندگان است. نیل به این هدف، از طریق روش‌های زیر انجام می‌شود:

کلیدواژه‌ها: روش تدریس، اسم مشتق، اسم مرکب، روش استقرایی

○ برشماری و فهرست مطالب

بعد از این که موضوع تدریس مشخص شد، از دانش‌آموزان خواسته می‌شود در خصوص موضوع، هر نمونه‌ای را که سراغ دارند، فهرست کنند. آن‌ها ابتدا به صورت فردی مطالب مورد نظر را می‌نویسند و سپس با هم فکری اعضای گروه، فهرست واحدی به معلم ارائه می‌دهند.

○ گروه‌بندی براساس ویژگی‌های مشترک

دانش‌آموزان ابتدا به صورت فردی و سپس با نظر بقیه‌ی اعضای گروه، فهرست به دست آمده را به چند بخش تقسیم می‌کنند. گروه‌بندی این عناوین تشابه آن‌هاست و تشخیص این تشابهات به عهده‌ی دانش‌آموزان است. اگر موضوع برای دانش‌آموزان تفهیم نشده باشد، معلم باید زمینه‌های فکری افراد را تقویت کند و به طور غیرمستقیم آنان را یاری دهد.

○ عنوان‌سازی و نام‌گذاری

در مرحله‌ی عنوان‌دهی، اعضای هر گروه با توجه به خصوصیات و ویژگی‌های مشترک هر بخش، نام و عنوان مناسبی انتخاب می‌کنند و سرگروه آن‌ها را ارائه می‌دهد. اعضای گروه به صورت بحث و گفت‌وگوی رودررو، از نام‌گذاری خود دفاع می‌کنند و در نهایت با راهنمایی معلم عنوان علمی مناسبی برای هر بخش انتخاب می‌شود.

اشاره

در دروس مربوط به دستور زبان فارسی، معلم بخش عمده‌ای از فعالیت‌های فکری و عملی دانش‌آموزان را انجام می‌دهد و باروش سخن‌رانی، تعریف‌های لازم را ارائه می‌دهد و به فرمول‌های دستوری اشاره می‌کند و دانش‌آموزان بدون درک مطلب به حفظ مطالب می‌پردازند. ما امروزه شاهد هستیم که این‌گونه کلاس‌ها برای دانش‌آموزان خسته‌کننده است و جذابیت لازم را ندارد.

این نوشته معرفی روشی است که موجب ایجاد تحرک و ذوق، شوق در دانش‌آموزان می‌شود و آن‌ها را به بحث و تفکر وا می‌دارد. طوری که دانش‌آموزان خود مفاهیم اساسی درس را درک و دریافت می‌کنند و معلم در نقش کنترل‌کننده، ولی با رفتار همکار ظاهر می‌شود و با در نظر گرفتن زمان مناسب در هر مرحله، با استفاده از سؤال‌های مناسب، دانش‌آموزان را به پیش می‌برد.

روش استقرایی^۱

هیلتا تابا^۲، یکی از صاحب‌نظران معروف تعلیم و تربیت، عقیده دارد که می‌توان از طریق روش‌های تدریس، مهارت تفکر را در فراگیرندگان افزایش داد. او فرایند تفکر استقرایی را به سه مرحله‌ی کلی تقسیم می‌کند و برای هر یک از مراحل، روش‌هایی ارائه می‌دهد.

۱. تکوین مفهوم

یکی از وظایف معلمان، آموزش مفاهیم درس

۲. تفسیر مطالب

یادگیری زمانی اتفاق می‌افتد که فراگیرندگان

پرونده

به روش تدریس استقرایی

رباب لولاگری*

بتوانند در خصوص موضوع مورد نظر، اظهار عقیده کنند و به تفسیر و تحلیل بپردازند. نیل به این مرحله از طریق موارد زیر تحقق می‌یابد:

○ تعیین جنبه‌های شاخص و کشف روابط
در این مرحله دانش‌آموزان ویژگی‌های هر طبقه را معین و دلیل قرار گرفتن چند کلمه در یک ستون را بررسی می‌کنند و با ربط دادن طبقات به یک دیگر، تشابهات و تفاوت‌ها را مشخص می‌کنند.

○ استنباط

با اجرای مراحل قبل، استنباط دانش‌آموزان از موضوع افزایش می‌یابد. در این مرحله، آن‌ها نتیجه‌گیری می‌کنند و آنچه را فهمیده‌اند، در چند جمله می‌نویسند و تعریف و توصیفی از هر بخش ارائه می‌دهند.

۳. کاربرد اصول

اصولی که در مراحل قبل کشف شده است، در این مرحله در ابعاد جدیدتری به کار گرفته می‌شود که شامل روش‌های زیر است:

○ پیش‌گویی و توضیح پدیده‌های جدید

معلم سؤال‌های جدید و ناآشنا مطرح می‌کند و از فراگیرندگان می‌خواهد که بر اساس مفاهیم تدریس شده، نتایج را بیان کنند. فرضیه، جواب دانش‌آموزان به سؤال‌های معلم است که مبتنی بر حدس و گمان و اعلام نظریات است و معمولاً چندگانگی فرضیه‌ها به بحث و گفت‌وگوی علمی منجر می‌شود.

○ پشتیبانی و تصدیق فرضیه‌ها

جریان تدریس به سوی تأیید یا رد فرضیه‌ها پیش می‌رود. ابتدا، اعضای گروه به طور جداگانه بحث می‌کنند و سپس سرگروه دلایل هر گروه را به دیگران ارائه می‌دهد و مخالفان و موافقان به بحث می‌پردازند و سرانجام بحث و بررسی نهایی دانش‌آموزان و معلم به تصدیق و اثبات فرضیه مورد قبول منجر می‌شود.

مراحل اجرای روش استقرایی

اهداف رفتاری

انتظار می‌رود پس از تدریس به این روش، دانش‌آموزان بتوانند:

۱. اسم ساده، مشتق، مرکب و مشتق-مرکب را تعریف کنند؛

۲. وندهای اشتقاقی را بشناسند؛

۳. اسم‌های ساده، مشتق، مرکب و مشتق-مرکب را از هم تشخیص دهند؛

۴. در فعالیت کلاسی با علاقه شرکت کنند و با

افراد گروه خود همکاری لازم را داشته باشند.

و...

مرحله اول برشماری و فهرست مطالب

معلم ابتدا درسی از کتاب فارسی را انتخاب می‌کند.

معلم: بچه‌ها، هر کدام از شما به صورت انفرادی، اسم‌های ساده و غیرساده را استخراج کنید. (بعد از تمام شدن کار فردی از چند نفر بخواهد که فهرست خود را ارائه دهند.)

معلم: حالا با مشورت هم گروه‌های خود یک فهرست گروهی تنظیم کنید. (در نتیجه‌ی کار فردی

در روش تدریس

استقرایی،

دانش‌آموزان خود،

مفاهیم اساسی درس را

درک و دریافت می‌کنند

و معلم در نقش

کنترل‌کننده، ولی با رفتار

همکار ظاهر می‌شود و با

در نظر گرفتن زمان

مناسب در هر مرحله، با

استفاده از سؤال‌های

مناسب، دانش‌آموزان را

به پیش می‌برد

پرونده

یادگیری زمانی اتفاق می افتد که فراگیرندگان بتوانند در خصوص موضوع مورد نظر، اظهار عقیده کنند و به تفسیر و تحلیل بپردازند

یا گروهی ممکن است دانش آموزان کلمات دیگری چون، فعل یا صفت هم نوشته باشند که هنگام ارائه لیست ها، با راهنمایی معلم این موارد اصلاح می شود. بعد از تمام شدن زمان در نظر گرفته شده، از سرگروه ها بخواهد که فهرست گروه خود را بخوانند.

نتیجه‌ی مرحله‌ی اول: تهیه‌ی فهرست از اسم‌های ساده و غیر ساده.
گل‌خانه - کتاب - گفتار - صاحب‌نظر - مرد - همکار - دانشگاه - عروسک - دست‌بند و ...

مرحله‌ی دوم گروه‌بندی براساس ویژگی‌ها

معلم: حالا به صورت فردی، با توجه به ویژگی‌های مشترک اسم‌ها، فهرست خود را در سه گروه طبقه‌بندی کنید. بعد از سپری شدن زمان لازم، از آن‌ها بخواهد که با تشکیل گروه، یک طبقه‌بندی واحد به کلاس ارائه دهند.

اگر دانش آموزان نتوانستند دسته‌بندی درستی انجام دهند، آن‌ها را به طور غیرمستقیم یاری کند تا اسامی را بر اساس ساختمان ظاهری آن‌ها طبقه‌بندی کنند. دانش آموزان با راهنمایی معلم یک جدول سه ستونی رسم و آن را تکمیل می‌کنند.

اسم ساده	اسم مشتق	اسم مرکب

معلم: دو نفر از سرگروه‌ها، گروه‌بندی خود را بخوانند و بقیه نظر خود را اعلام کنند.

مرحله‌ی سوم عنوان‌دهی و نام‌گذاری

معلم: اکنون با توجه به ویژگی‌های مشترک، عنوان مناسبی برای هر گروه انتخاب کنید. دانش آموزان ضمن تشکیل گروه، فهرست کامل شده را در زمان معینی نام‌گذاری می‌کنند. ممکن است به جای واژه‌های «مشتق» یا «مرکب» کلمات دیگری انتخاب کنند که با راهنمایی معلم و پیشنهادها

سایر گروه‌ها، عنوان علمی مناسبی انتخاب می‌شود. معلم: وقت تمام شد. سرگروه‌ها نام‌گذاری گروه خود را بگویند و دیگران با ذکر دلیل آن را رد یا قبول کنند. سرانجام فهرست تکمیل شده به صورت زیر نام‌گذاری می‌شود.

اسم ساده	اسم مشتق	اسم مرکب	اسم مشتق-مرکب

مراحل چهارم و پنجم تشخیص جنبه‌های شاخص و کشف روابط

معلم: اسم‌های ساده، مشتق و مرکب چه ویژگی‌هایی دارند؟ چه رابطه‌ای بین این اسم‌ها وجود دارد؟

دانش آموزان: اسم‌های ساده یک جزء دارند، اما اسم‌های مشتق و مرکب بیش از یک جزء دارند و هر دو، غیرساده هستند.

در این مرحله فراگیرندگان ابتدا به صورت فردی و سپس به صورت گروهی با ذکر نمونه‌های گوناگون، علل غیرساده بودن اسم‌های مشتق و مرکب را توضیح می‌دهند.

مرحله‌ی ششم استنباط

معلم: حالا آن‌چه را که فهمیده‌اید در چند جمله بنویسید و مفاهیم را به صورت تعریف بیان کنید. دانش آموزان با راهنمایی معلم به تفاسیر مشترکی از مفاهیم می‌پردازند.

اسم‌های ساده: اسم‌هایی هستند که تنها از یک جزء ساخته شده‌اند و نمی‌توانیم آن‌ها را به دو بخش یا بیش‌تر قسمت کنیم. مانند: قلم، آهن و ...

اسم‌های مشتق: اسم‌هایی که در ساختمان آن‌ها دست‌کم یک جزء باشد که معنی و کاربرد مستقلی نداشته باشد (وند اشتقاقی).

وند اشتقاقی: جزئی است که فاقد معنی و کاربرد مستقل است و به دیگر واژه‌ها اضافه

پرونده

پرونده

زیرنویس

* دبیر شهرستان زنجان.

1. Inductively
2. Hilda Taba

منابع

۱. بروس، جویس و همکاران. الگوهای تدریس ۲۰۰۰، ترجمه‌ی محمدرضا بهرنگی، چاپ سوم، تهران: نشر کمال و تربیت، ۱۳۸۲.
۲. فضل‌خانی، منوچهر. راهنمای عملی روش‌های مشارکتی و فعال در فرایند تدریس، چاپ هفتم، تهران: انتشارات آزمون نوین، ۱۳۸۲.
۳. وحیدیان کامیار، تقی-عمرانی، غلامرضا. دستور زبان فارسی (۱)، چاپ چهارم، تهران: انتشارات سمت، ۱۳۸۲.

دیگر نیز دلایل خود را بیان می‌کنند و این بحث با راهنمایی معلم به اثبات این فرضیه منجر می‌شود که «نشانه‌های جمع، وند اشتقاقی نیستند و واژه را مشتق نمی‌کنند.» زیرا نمی‌توانند مقوله‌ی دستوری یا بار معنایی واژه‌ها را تغییر دهند.

واژه‌ی «دانش‌نامه»

یکی از سرگروه‌ها: دانش‌نامه، یک اسم مرکب است. چون از دو جزء «دانش» و «نامه» ساخته شده است.

گروه‌های دیگر: واژه‌ی دانش خود از دو جزء «دان» و «نش» ساخته شده است. پس دانش‌نامه اسم مشتق هم محسوب می‌شود.

بحث و بررسی دانش‌آموزان با راهنمایی معلم به اثبات این فرضیه منجر می‌شود که دانش‌نامه اسم مشتق-مرکب است؛ زیرا هم‌زمان ویژگی‌های اسم مشتق و مرکب را دارد.

سرانجام دانش‌آموزان متوجه می‌شوند که برای جای نهادن بعضی از اسم‌ها نیاز به ساختن ستون دیگری دارند.

در نهایت فرضیه‌های قابل قبول، در حکم دست‌آوردهای علمی، پای تخته نوشته می‌شود.

* نشانه‌های جمع، وند اشتقاقی نیستند و واژه را مشتق نمی‌کنند.

* واژه‌هایی مانند: دلجویی، نوجوانی و... اسم‌های مشتق-مرکب هستند.

می‌شود تا بر بار معنایی آن‌ها بیفزاید یا مقوله‌ی دستوری آن‌ها را تغییر دهند. مانند: وند «بان» در واژه‌ی «باغبان»

اسم‌های مرکب: اسم‌هایی که بیش از یک جزء دارند و اجزای آن‌ها، دارای معنی مستقلی هستند. مانند: تیر آهن = تیر + آهن

مرحله‌ی هفتم پیش‌گویی و توضیح پدیده‌های جدید (فرضیه‌سازی)

معلم: حالا ابتدا به صورت فردی و سپس گروهی، حدس بزنید که اسم‌های «کتاب‌ها» و «دانش‌نامه» جزو کدام گروه‌ها هستند؟ چرا؟ فرضیه‌های دانش‌آموزان:

۱. کتاب‌ها اسم مشتق است. ۲. کتاب‌ها اسم مشتق نیست. ۳. و...

۱. دانش‌نامه یک اسم مرکب است. ۲. دانش‌نامه هم مشتق است و هم مرکب. ۳. و...

مراحل هشتم و نهم پشتیبانی از فرضیه‌ها و تصدیق پیش‌گویی‌ها

معلم: سرگروه‌ها در مورد فرضیه‌های گروه خود بحث کنند و دیگران قضاوت کنند.

واژه‌ی «کتاب‌ها»

یکی از سرگروه‌ها: کتاب‌ها، اسم مشتق نیست. زیرا «ها» علامت جمع است. گروه‌های

اسم‌های یک جزئی	اسم‌هایی که یک یا دو جزء بی معنی دارند	اسم‌هایی که همه‌ی اجزای آن دارای معنی هستند
کتاب	گفتار	گل‌خانه
مرد	همکار	صاحب‌نظر
...	دانشگاه	دست‌بند
...	عروسک	
	...	